

West Jeruzalem, zomer 2013

Machane Yehuda

We lopen door de Joodse volksmarkt *Machane Jehuda*, zeg maar de *Albert Cuyp* van Jeruzalem. De vroeger zo rommelige en charmante koffiehuisjes en eettentjes worden geleidelijk aan vervangen door glossy opvolgers. Opvallender is de afwezigheid van veiligheidsagenten of toegangscontrole; deze wijk was nog in 2002 het doelwit van een zelfmoordaanslag. De ontspannen, ja zelfs onverschillige sfeer die markten van de Levant kenmerkt trekt nu drommen jongeren aan. Een drukte van belang, jammer dat het oude volkskarakter er wel onder lijdt; in Jeruzalem is de armoede steeds driester en je ziet aan het kooppubliek dat de armste klanten nu wegblijven. Niettemin neem ik met groot genot de marktgeuren in me op en geef ik mijn ogen de kost aan het kleurrijke voedsel. De zintuigen komen volop aan hun trekken en de rijkdom van wat hier ligt overrompelt me telkens weer; ik denk even aan mijn vader, die ooit op de markt van Sittard groenten verkocht.

De Zoharei Chama met de zonnewijzer

DE ZIEL VAN DE SJOEL

De Jaffastraat overstekend zien we de ingang van een oude, kleine, volkssjoel, de *Zoharei Chama* ('stralen van de zon') synagoge, waarboven een grote zonnewijzer. Dit gebouw, lokaal bekend onder de namen 'Sundial Building' of 'Machane Yehuda Clocktower', was bedoeld als sjoel en pelgrims-hostel en tussen 1908 en 1917 gebouwd door de Amerikaanse rabbijn Shmuel Levy. Destijds markeerde het de grens van Machane Yehuda, de meest westelijke wijk van West Jeruzalem. Vandaar dat het gebouw een sirene heeft, die de omwoners op de hoogte stelt van het begin van de sjabbat. De zonnewijzer is vervaardigd door R. Moshe Shapiro, uit Meah Shearim. Ze was een van de vijftien die hij op verschillende plaatsen in het land heeft gemaakt.

Inderdaad, de eeuwigheid ligt verborgen in de tijd. Hier, bij de uitgaande weg, is de plek van de ontvangst van de Messias, de herberg ook. Aangezien het de tijd is voor het mid-daggebed, wagen we ons naar binnen. Zoals de meeste orthodoxe sjoels is ook deze vooral functioneel; de vele

jaren intens gebruik hebben een patina van weemoed op de meubels gelegd. Niet de schoonheid van het gebouwtje maar de telkens weer samenkomende gemeenschap van marktkooplui, toeristen, en bezoekers vormt haar ziel. Op een tafeltje liggen enkele bossen kruiden. Bij navraag blijkt dat dit een rouwsymbool is: men strijkt iets van de geur van de kruiden op door er met de handen overheen te gaan en neemt met die geur als het ware iets van de ziel van de overledene mee. Net als op de markt nemen alle zintuigen deel: ik bid hardop en in mijn tempo de gebeden en psalmen in de heilige taal, mijn lichaam mag bewegen, ik ruik de kruiden en hoor het gezang van de omstanders, jong en oud.

De vanzelfsprekendheid waarmee volstrekt vreemden met elkaar *minje* beginnen en het gebed zeggen is treffend. Niemand vraagt waar je vandaan komt of wat je komt doen, je bent gewoon welkom. Het gebed is kort en intens en we stappen weer de drukte van de straat in. Zo verbonden zijn gebed en leven hier, je ruikt de markt, je hoort de woorden van het gebed en je vervolgt je leven. Religie is in Jeruzalem te zeer aanwezig, zeker, en ook te dwingend. Maar het gloeit die dag, anders dan andere dagen.

Rabbi Israel Meir HaKohen
(1848-1933)

'GODVREZENDEN'

De wijk *Meah Shearim* ('honderd poorten') staat niet bepaald bekend om haar tolerantie. Gebouwd als een wijkplaats van ultraorthodoxe gemeenschappen, tracht ze haar geslotenheid ook nu te bewaren. De bewoners zijn overwegend antizionistisch. Ze wilden niet veel meer dan hun traditionele leven voortzetten, van gebed, studie en het onderhouden van de *mitsvot*. Een soort diasporabestaan in Palestina en, na 1948, binnen de Joodse staat. Die Joodse staat konden deze *charedim*, 'Godvrezenden' (naar Jes 66:5), niet aanvaarden vanwege hun geloof in de zogeheten 'drie eden'. De 'drie eden' is een *midrasj* op Hooglied 2:7 (b.Ketubot 110b en parr.) volgens welke het Joodse volk aan de Heilige - gezegend zij Hij - zou hebben beloofd niet 'als een muur' het Land in te gaan en de volkeren niet te

tarten. God zou de volkeren er aan houden Israël niet te zeer te verdrukken. De *midrasj* kent meerdere varianten, maar kreeg in de negentiende eeuw een eminent theologische en zelfs ontologische betekenis in het verzet van de traditionele Rabbijnen tegen de zionisten. Ze is een van de redenen waarom de *charedim* fysiek afgezonderd leven.

Van de toenmalige burgemeester van Jeruzalem, Teddy Kollek, is bekend dat hij in de avonduren de hier woonachtige autoriteiten bezocht, voor advies en overleg, in alle stilte. Zo behield iedere partij haar eigen vrijheid en verantwoordelijkheid. Sinds de jaren '90 is de wijk geleidelijk aan het veranderen. Immigratie van zionistisch-orthodoxe Joden en de toenemende politieke invloed en macht van de religieuze partijen hebben de wijk assertiever, zo niet agressiever gemaakt. Tien jaar geleden werden twee christelijke vrouwen hier fysiek belaagd, op verdenking van zending. Enkele jaren geleden kreeg een groep studenten van me hier het dringende advies weg te wezen. Ik loop de wijk dan ook met enige terughoudendheid in, al zijn nare ervaringen me altijd bespaard gebleven. In het *Chabad* (chassidisch Jodendom van de Lubavitscher Rebbe) centrum verbazen we ons weer over de geoliede machine die deze organisatie nog steeds is: een soort doe-het-zelfcentrum voor traditioneel Joods leven, gecombineerd met een forse dosis messianisme rond de in 1993 gestorven en laatste dynastieke rabbijn, de Rebbe.

We kopen bij een jongetje in een straatkraampje wat afbeeldingen van de *Chafets Chajiem*, R. Israel Meir HaKohen, mijn favoriete orthodoxe leraar (Polen, 1848-1933, zie foto). De *Chafets Chajiem* is beroemd door zijn commentaar op de *Shulkhan Arukh*, de wetten over gebed en feestdagen, en met zijn ethische traktaat (*Chafets Chajiem*) over het verbod op roddelen als essentie van Jodendom (vgl. Matt 5:21-22!), maar ook door de pastorale wijze waarop

hij het Jodendom dichtbij de harde werkelijkheid van de gewone man wilde brengen. Alles oogt ontspannen, ook als we wat gaan eten en drinken. Verderop zien we de Bratzlaver *Yeshive* (Talmoedschool). Binnen zitten enkelingen, gekleed en bebaard in de typisch ultraorthodoxe snit, aan tafels of op stoeltjes, met boeken voor zich, te *lernen*. Ook wij zijn welkom. We nemen het commentaar op de *Shulkhan Arukh* van R. Nachman van Bratzlav, over het gebed. R. Nachman van Bratzlav (1772-1810) leert dat de mens zich in de voorbereiding op het gebed niet op zijn slechte kanten en zijn zonden moet concentreren, maar op het vermogen tot het goede. Niet bepaald een houding die je met 'God vrezén' associeert. Maar volgens hem versterkt de obsessie met zonden alleen maar je duistere kant en blokkeert het de ontmoeting met God tijdens het gebed.

Als we na het *lernen* in een winkeltje zijn commentaar kopen worden we terugverwezen naar de bovenzaal van de *Yeshive*, om zijn zetel te aanschouwen. Hier weer leerlingen, nu in koppels, de *Rosh Yeshive* (hoofd) vooraan. En in een vitrine, de stoel van deze achterkleinzoon van de *Ba'al Shem Tov* (Israel ben Eliëzer, de stichter van het chassidisme). De symboliek is meerduidelijk. Zijn graf is in Oekraïne (Uman), maar zijn ziel waart hier rond. Tegelijk is de zetel volgens veel volgelingen symbool voor zijn Messiaschap waarvan de volle kracht nog verborgen blijft. Dat klinkt dan weer wonderlijk bekend in deze op het oog zo exotische omgeving. Wat is authentieke religie? Niemand iets opdringen maar er voor zorgen dat er plaatsen zijn waar een mens binnen kan lopen om te leren, te bidden, zich te verwonderen over een stoel en haar betekenis, en weer zijn eigen weg te gaan.

ERIC OTTENHEIJM

Studeren in Jeruzalem?

Van 9 t/m 30 juni 2014 vindt een internationaal seminar plaats in het centrum van West-Jeruzalem, getiteld *Van Mozes tot Mozes was er geen als Mozes*. Het thema is de relatie van de Hebreeuwse taal met identiteit. Door lezen, horen en verstaan van de taal leren we de complexe, maar

ook inspirerende werkelijkheid van Israël beter begrijpen. Organisator is het Swedish Theological Institute, in samenwerking met de Nederlandse Stichting CoME.

Het seminar is toegankelijk voor iedereen die geïnteresseerd is in een intensief studieverblijf in Jeruzalem met een nadruk op culturele onderwerpen, geschiedenis en literatuur, bijbel en rabbijnse tradities, kortom de fundamenten van de Joodse identiteit in de bijzondere situatie van Israël. Voorwaarde is ten minste een basiskennis van Bijbels Hebreeuws. De voertaal is Engels.

ENKELE ASPECTEN VAN HET PROGRAMMA:

- Lezen van Bijbelse, rabbijnse en moderne teksten;
- Lezingen over taal, geschiedenis, cultuur van Bijbelse tijd tot de moderne tijd;
- Excursies in de voetsporen van moderne schrijvers;
- Ontmoetingen en excursies buiten Jeruzalem.

Kosten: € 2500,- Inbegrepen zijn de vlucht naar en van Israël, vol pension van maandag tot en met vrijdag, in het weekend half pension, studiemateriaal en excursies.

Verdere informatie: Douwe van der Sluis:

do.sluis@wxs.nl; <http://www.stichting-come.nl/>

